

kuttâb¹ adı verilen mahalle mektebinde başlamış ve burada Kurân'ı ezberlemiştir. Ardından Bağdat'ta üç yıl ibtidâiyede okuduktan sonra askeri rüşdiyeye girmiştir. Rüşdiyenin dördüncü yılında sınıfta kalınca diploma alamadan okuldan ayrılmıştır.² Bundan sonra resmi bir okulda eğitim almamıştır.

Rüşdiyeden ayrıldıktan sonra dini ve edebi ilimlere yönelen Rusâfî başta Mahmûd Şükrî el-Âlûsî³ (ö. 1856-1924) olmak üzere 'Abbâs el-Kassâb ve Kâsım el-Kaysî'den 13 yıl süresince Arap Dili ve edebiyatı, mantık, nahiv ve fıkıh alanlarında ilim tahsil etmiştir. Bu tahsil devresinden sonra -1908 yılında ikinci Meşrutiyetin ilanına kadar- Bağdat'taki ilkokul ve ortaokullarda öğretmenlik yapmıştır.⁴

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Ahmet Cevdet Paşa İkdam gazetesinin yönetiminde görev yapması için Rusâfî'yi İstanbul'a davet etmiştir. Ancak İstanbul'a geldikten sonra gazetede çalışma planı gerçekleştirilmemiştir. Rusâfî bu sırada meydana gelen 31 Mart (1909) vakasına şahit olmuş, bir süre daha İstanbul'da kaldıktan sonra Irak'a dönmüştür.⁵

Sonra tekrar İstanbul'a gelen Rusâfî orada Medrese-i Mülkiyye-i Aliye'de Arapça öğretmenliği yapar. Bu sırada bir yıl kadar Sebîlü'r-Reşâd dergisinin çıkarılmasına katkı sağlar ve bu dergide yazılar yazar. Evkaf nezaretine bağlı Medresetü'l-Vâizîn'de Arapça hitabet dersleri verir.⁶

1912 yılında Muntefik sancagından milletvekili seçilerek Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda görev aldı. Bu arada İstanbul'da bir Türk kadınıla evlilik

- 1 Her türlü yerleşim biriminde yaygın olarak bulunan bir öğretim kurumudur. Çocukların eğitiminde ilk başvurulan basamaktır. Burada okuma yazma öğretilir, Kur'an ezberletilir. Ders veren hocalar Kur'an'ı ezbere bilme ve okumaktan öte geçemeyen sınırlı bilgilere sahiptir. Bkz. Ahmed el-İskenderî, Ahmed Emin ve diğerleri, *el-Mu'fâssal fi Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî fi'l-'Usûri'l-Kadîme ve'l-'Vasîta ve'l-'Hadîse*, Takdîm: Hassân Hallâk, Beyrut, 1994, 524.
- 2 *el-Mevsû'atu'l-'Arabîyye*, Dimeşk, 2004, IX, 858-859; *Mevsû'atu A'lâmî'l-'Ulenâ' ve'l-'Udeba' il-'Arab ve'l-'Muslîmin*, Beyrut, 2006, X, 347; Ayyıldız, Erol, "Ma'rûf er-Rusâfî", *DİA*, Ankara, 2003, XXVIII, 69; Ateş, Ahmed, "Ma'rûf Rusâfî", *İA*, VII, 345; Savran, Ahmet, 19. Yüzyıl Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı, Erzurum, 1991, 135.
- 3 Hocası el-Âlûsî, Rusâfî'ye *şevâhidî* lakabını takmıştır. Bkz. Kehhâle, 'Umer Ruzâ, *Mu'cemu'l-Muelli'fin*, Beyrut, 1993, III, 898; Savran, a.g.e., 135.
- 4 Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fi Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî el-Edebu'l-'Hadîs*, Beyrut, 1986, 487; *Mevsû'atu Beyti'l-Hikme li A'lâmî'l-'Arab fi'l-Karneymî'l-Tâsi' 'Aşer ve'l-'İyrîn*, Bağdat, 2000, I, 563; *el-Mevsû'atu'l-'Arabîyye*, IX, 858; Ayyıldız, *DİA*, XXVIII, 69.
- 5 Ateş, *İA*, VII, 345; İliyyâ el-Hâvî, *Ma'rûf er-Rusâfî es-Şâ'ir ve'l-'Şâ'ir*, Beyrut, 1981, I, 6.
- 6 el-Fâhûrî, a.g.e., 487; *Mevsû'atu Beyti'l-Hikme*, 564; Ayyıldız, *DİA*, XXVIII, 70.

MA'RÛF er-RUSÂFÎ ve ŞİİRLERİNDE KADIN

Doç. Dr. Nevin Karabela*

Özet

Ma'rûf er-Rusâfî, on dokuzuncu yüzyıl Irak şiirinde yeniliğin öncülerinden biridir. Şiirlerindeki temalar onun geleneklere karşı çıkan, toplum problemleriyle ilgilenen ve bunları şiirlerine yansıtan bir şiir olduğunu göstermektedir. Şiirlerinde çoğunlukla sosyal, siyasî, dinî problemlere değinilmekte, Doğu toplumundaki kadın sorunları ve bu sorunlara şiir tarafından sunulan çözümlere yer verilmektedir. Makalemizde onun kadın konusuyla ilgili problemleri işlediği şiirler ele alınmakta ve kadına yaklaşımı incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ma'rûf er-Rusâfî, 19. yüzyıl Irak Şiiri, kadın

MA'RÛF er-RUSÂFÎ AND WOMEN IN HIS POETRY

Abstract

Ma'rûf er-Rusâfî is one of the prominent figures of innovation in Iraqi poetry. In his poetry, he chose themes that opposed to the tradition and interested in the problems of society. Therefore, his poetry deals with social and political problems, the problems of Eastern women and his solutions to these problems. In my paper, I will specifically focus on his poems that directly deal with the woman theme.

Keywords: Ma'rûf er-Rusâfî, 19. century Iraq Poetry, Women

I- Hayatı

Ma'rûf b. 'Abdilganî el-Bağdâdî er-Rusâfî 1875'te Bağdat'ta doğmuş, Rusâfe'de yetişmiştir. Eğitime o dönemde eğitimin ilk basamağı sayılan

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

yaptı. Ancak daha sonra evlendiği kadın Rusâfî ile Bağdat'a gitmeyi kabul etmediği için ondan ayrıldı. Ayrıca İstanbul'da kaldığı dönemde Türkçe öğrendi.⁷

Birinci Dünya Savaşının ardından İngilizler Irak'ı işgal edince 1918'de Irak'a döndü. Şam'da bir müddet kaldıktan sonra Kudüs'teki Dârü'l-Muallimîn'de Arapça öğretmenliği yapmak üzere Kudüs'e gitti. 1921'de Beyrut'a oradan da Bağdat'a döndü.⁸

1921'de I. Faysal'ın tavsiyesi ile Irak tercüme ve ta'rîb komisyonuna başkan vekili olarak atandı. Ancak Sâtî' el-Husrî (1880-1969) ile aralarında çıkan bir anlaşmazlıktan dolayı buradaki görevinden istifa etti.⁹ Bu arada sadece üç ay yayın hayatını sürdürebilen *Emel* dergisini çıkardı. Maarif müfettişliği, Dârü'l-Muallimîn'de Arapça hocalığı, ilmî terimler komisyonu (Icnetu'l-istilâhâtî'l-ilmiyye) başkanlığı görevlerinde bulundu.¹⁰

1928'de hükümetteki görevlerinden ayrıldı. Sekiz yıl kadar milletvekilliği yaptı. 1936'da Mısır'a gitti. İkinci dünya savaşının başlarında 1941'de İngilizlerin Bağdat'ı işgaline karşı gerçekleştirilen Reşid Ali isyanı çıktığında Bağdat'a döndü ve isyanı destekledi. İsyan başarısız olunca insanlardan uzak bir yaşamı tercih etti. 1945'te Bağdat'ta ölünceye kadar fakirlik içinde ve münzevi bir hayat sürdü.¹¹

Rusâfî'nin Arap dili ve edebiyatıyla ilgili¹² birçok eseri bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmını zikredecek olursak: *Dîvânü'r-Rusâfî*, *Def'ul Hucne fi'rîdâhi'l-Lukne*, *Durûs fi Âdâbi'l-Luğâtî'l-'Arabiyye*, *Nefhu't-Tîb fi'l-Hitâbe ve'l-Hatîb*, *el-Enâşîdu'l-Medresîyye*, *Ârâu Ebi'l-'Alâ el-Ma'arrî*, *Rasâilu't-Ta'likât*, *Kitâbu'l-Âle ve'l-Edât*, *Nazra İcmâliyye fi Hayâtî'l-Mutenebbî* adlı

⁷ Edhem Âl Cundî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fenn*, 1958, Dimaşk, 199.

⁸ *el-Mevsû'atu'l-'Arabiyye*, IX, 859; *Mevsû'atu A'lâmi'l-'Ulemâ*, X, 347.

⁹ *Mevsû'atu A'lâmi'l-'Ulemâ*, X, 347.

¹⁰ el-Fâhûrî, a.g.e., 487; Kehlâle, a.g.e., III, 898; ez-Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lâm*, Beyrut, 1995, VII, 269; Edhem Âl Cundî, a.g.e., 199; *Mevsû'atu A'lâmi'l-'Ulemâ*, X, 347; *Mevsû'atu Beyti'l-Hikme*, 564.

¹¹ el-Fâhûrî, a.g.e., 487; Kehlâle, a.g.e., III, 898; ez-Ziriklî, a.g.e., VII, 269; *Mevsû'atu Beyti'l-Hikme*, 564; *Mevsû'atu A'lâmi'l-'Ulemâ*, X, 348.

¹² Rusâfî'nin Arap dili ve edebiyatıyla ilgili eserleri için ayrıca bkz. Ahmet Matlub, "Ma'rûf er-Rusâfî'nin Arap Dili ve Edebiyatıyla İlgili Eserleri", Çeviren: Taceddin Uzun, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 2, Konya, 1987, 291-296.

eserleri vardır. Ayrıca Rusâfî, Namık Kemal'in *Rüya*¹³ adlı eserini¹⁴ *Rivâyetu'r-Ru'yâ* adıyla Arapçaya çevirmiştir.¹⁵

II- Şiirlerindeki Temalar

Rusafî şiirlerinde toplumsal, siyasi, tarihi birçok konuya değinmekle birlikte sosyal problemlere karşı duyarlılığı da dikkat çekmektedir. Özellikle toplumdaki fakirlik problemiyle ilgilenmesi sebebiyle *şairu'l-buesâ* (fakirlerin şairi) diye de isimlendirilmiştir. "Toplumda gördüğü fakirlik manzaralarının onu şiir yazmaya sevkeden en güçlü etkenlerden biri olduğunu" ifade etmektedir.¹⁶ Rusâfî'nin dine bakışını ve İslam diniyle ilgili birtakım görüşlerini de şiirlerinden öğrenmek mümkündür.

İstanbul'da bir süre kalan Rusâfî bu arada Türkçe öğrenmiş ve Türk yazar ve şairlerden etkilenmiştir. Bu yazar ve şairler arasında Türk edebiyatında yeniliğin öncüleri olan Recaizade Mahmut Ekrem, Namık Kemal ve Tevfik Fikret sayılabilir.¹⁷ Bazı Türkçe şiirleri ezbere bilen Rusâfî'ye Türkçe bilgisi sorulduğunda Türkçe anlaşıldığını, ancak çok iyi Türkçe bilmediğini ifade etmiştir.¹⁸

Rusâfî modern şiirin hayatı her yönüyle tasvir edemediği görüşündedir. Bunun altında yatan engelin de geçmişten gelen birtakım geleneklerin hüküm sürmesi olduğunu düşünür.¹⁹ Söz konusu geleneklerin boyunduruğundan kurtulmadığı sürece şiirde fikir özgürlüğünün sınırlandığı görüşündedir.²⁰

¹³ Bu eserde hürriyet ve vatan konuları işlenmektedir. Namık Kemal eserde hayali bir unsur olan hürriyet perisi aracılığıyla gelişmiş ve yükselmiş bir vatan ortaya koymaya çalışmaktadır. Bkz. İsmail Parlatur, "Rüya'nın Fikir Örgüsü", (*Doğumunun 150. Yılında Namık Kemal* içinde), Ankara, 1993, 59-66.

¹⁴ Rüya adlı eseri Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem şu şekilde anlatmaktadır: "Rüya, hürriyet perisinin tulu'undan bahseden şairane bir eserdir. Zamanında çok sevilip beğenildiği gibi istibdadın en şiddetli devrinde gizli gizli istinsah edilerek gençlerin ellerinde dolaşmış ve meşrutiyetin ilanı üzerine basılınca binlerce okuyucu bulmuştur". Bkz. Ali Ekrem, *Namık Kemal*, İstanbul, 1992, 55.

¹⁵ Bkz. el-Fâhûrî, a.g.e., 487; Edhem Âl Cundî, a.g.e., 199; Kehlâle, a.g.e., III, 899; ez-Ziriklî, a.g.e., VII, 269; *Mevsû'atu A'lâmi'l-'Ulemâ*, X, 348.

¹⁶ el-Fâhûrî, a.g.e., 494.

¹⁷ Ayyıldız, Erol, *Irak Şiirinde Yeni Türk Edebiyatı Tesiri*, 38-51.

¹⁸ Yûsuf 'İzzuddin, *er-Rusâfî Yervî Sirete Hayâtih*, Beyrut, 2004, 147..

¹⁹ Klasik Arap şiirine şekil ve konu açısından bağımlılıktan dolayı şiirde istenilen gelişmenin elde edilemediği konusunda Ahmed Emin de Rusâfî ile benzeri görüşleri paylaşmaktadır. Bu hususta bkz. Ahmed Emin, *Fezvu'l-Hâtir*, Kahire, 1950, II, 240-245.

²⁰ Rusâfî'nin modern şiirle ilgili eleştirisi hususunda bkz. Ahmed Matlub, "er-Rusâfî en-Nâkid", *Mecelletu Kulliyyeti'l-Âdâb*, 1969, sayı: 12, 131-132.

Hürriyet konusu da onun şiirlerinde önemli bir yer tutar. Hürriyetin insan hayatında çok önemli olduğunu düşünen, hür olmayan bir yaşamı hiçe sayan Rusâfî *Fikir Hürriyeti Uğrunda* başlıklı şiirinde şöyle der:

İnsanların ülkelerinde bir gayesi varsa

Fikir hürriyeti en büyük gayedir

Eğer insan vatanında hür yaşamadıysa

O insanı ölü, vatanını da kabir diye isimlendir.

Ben özgürlüğü kendime kable edindim

Her gün ona on defa yöneliyorum.²¹

Rusâfî siyasetçileri eleştiren şiirler de yazmıştır. Bu şiirlerin birinde siyasetçilerle ilgili düşüncelerini şöyle dile getirir:²²

Hükümette nice adamlar var ki

Sen onları yönetici zannedersin

Halbuki onlar köledir.

Onlar yabancılara karşı köpek gibi

Kendi vatandaşlarına karşı ise aslan gibidirler.

İngilizler her ne kadar anlaşma yapsalar da

Bizi kurtaracak değil

Fakat biz onların elinde esiriz

Yaptıkları anlaşmalar da zincirdir

Allah'a yemin olsun ki biz şayet maymun olsaydık

Maymunlar bizimle akrabalığa razı olmazdı

Ömrü boyunca idarecilerden nefret eden şair Irak'ın İngilizler tarafından yönetilmesini eleştirerek şunları söyler:²³

²¹ *Dîvânü Ma'rûf er-Rusâfî*, Beyrut, 1983, I, 144-145; Şevkî Dayf, *Dirâsât fi 'Şi'rîl 'Arabîyyi 'l-Mu'âsir*, Kahire, 1974, 61.

²² İlyâ el-Hâvî, a.g.e., III, 120.

Bayrak, anayasa, millet meclisi

Hepsi gerçek manasından saptırılmış

Bizim için lafları dışında bir şey ifade etmeyen isimler

Anlamları ise bilinmemekte

İnsan hürriyetini önemseyen Rusâfî insanların özgürlüğüne engel olduğu için geleneklere karşı çıkmaktadır. Şiirlerinde özgür insanın toplumun aksine de olsa gelenekleri doğruya yöneltmek değiştirilmesi gerektiği görüşünü dile getirmektedir. Gelenekleri onarmaya, ıslah etmeye çalışan insanların en aptal, gelenekleri ihlal eden, değiştiren kişinin ise insanların en akıllısı olduğunu zikreder.²⁴

Rusâfî, şiir söyleme amacının doğruyu ortaya koymak olduğunu, bunun da ulaşılması zor bir hedef olarak gördüğünü dile getirir:

Ben şiir söyledim

Gerçeği ortaya koymaktan başka bir amacım yoktur

Ben ulaşılması güç bir taleple şiir yazıyorum

Benim talep ettiğim şey şiirde önemsiz görülse de

Benim istediğim yıldızlardan daha uzak

İnciden de daha değerli²⁵

Şiirlerinde tarihi olaylara ışık tutan birtakım bilgileri ve siyasi görüşlerini öğrenmek mümkündür. II. Abdulhamit'i devirmek üzere hareket ordusunun İstanbul'a gelişini överek *Fî Selanık* başlıklı²⁶ şiirine konu edinen Rusâfî, *Vakfe inde Yıldız* başlıklı şiirinde de II. Abdulhamit'i ve dönemini eleştirmekte ve onun padişahlık zamanını baskılı bir dönem olarak nitelendirmektedir. Bu şiirde hürriyet vurgusu da dikkat çekmektedir:²⁷

Sen Abdulhamid'in sarayı

²³ Yûsuf 'İzzuddîn, a.g.e., 45.

²⁴ İlyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 190, 192.

²⁵ İlyâ el-Hâvî, a.g.e., I, 30.

²⁶ Şiir için bkz. İlyâ el-Hâvî, a.g.e., IV, 135-142.

²⁷ İlyâ el-Hâvî, a.g.e., IV, 112, 114.

Fakat nerede bu saray nerede bu ulu taht?

Rızık paylaştıran, ecel tayin eden diye bilinen

Hükümranlığın nerede senin?

Bugün bu ihtişamdı bir eser kalmamaş

Sanki sadece bir hayal gibi

Ey krallar, insanlara zulmeden yöneticileri düşündünüz mü?

Abdulhamid tek bir fert değil

(Dünyada) nice Abdulhamit 'ler var.

Hür bırakın insanları

Aksi takdirde korkularla yaşarsınız

Rusâfî şiirlerinde düşünderlerini ifade etmekten çekinmemiştir. Bir edebiyatçının açık sözlü olması gerektiğini vurgulamaktadır. Edebiyatçının en önemli özelliğinin düşünderlerini gizlememesi, aksine düşünderğini ortaya koyabilmesi olduğunu ifade etmektedir. Aşağıdaki beyitte bu düşünderlerini görmekteyiz:

Eğer herkes gizlediğini açığa vursaydı

*Edebiyatçı kalmazdı insanoğlu arasında*²⁸

Rusâfî, bilimin insanları mutlak ve nihai bilgiye ulaştıramadığından yakınmaktadır. Bu hususu aşağıdaki dizelerle ifade etmektedir:²⁹

İlim bizim yöntemlerimizi reddetti

Yerine de birşey koymadı.

Ey ilim, bizim gıydiğimiz elbiseyi yırttın

Yamayacak mısın onu?

Akal ehlinin şaşkınlığı arttı

Sende buna engel olacak bir şey var mı?

²⁸ İlyyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 106.

²⁹ İlyyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 24-25.

Biz zannı içiyoruz

Ama susuzluğumuzu gidermiyor.

Tahmini yiyoruz

Ama bir türlü doyamıyoruz.

Şiirlerinde insanların davranışlarını ve tavırlarını eleştiren ifadelerle de rastlanmaktadır:³⁰

Kainattaki en tuhaf şey insanoğludur

Kainatta onun dışında bir şey şüphe uyandırmaz.

Kendi yaptığı halde kötülüğü eleştirir

Yalancı olduğu halde doğru sözü över.

İnsan ayıplardan kendi açısından ayıp olduğu için değil

Ayıplayanların gözünde ayıp olduğu için kaçınır

İnsanlar arasında fakirliğin öyle bir yüzü var ki

Fakir insanların iyilikleri kusur olur

Zengin ürküttüğü zaman onun adı temkinli

Fakir ürküttüğünde ise adı korkak olur

Yoksul tevazu gösterdiğinde aşâklık olur

Zengin tevazu gösterdiğinde soylu olur

Fakir çok konuştuğunda geveze olur

Zengin ise mantıklı ve akıllı olur

III-Şiirlerinde Kadın ve Doğu Toplumunda Kadın Problemleri

Ünlü Meher şairi Emîn er-Reyhânî (1876-1940) Rusafî'nin şiiriyle ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmaktadır: “Bedevi tabiatlı olmasına rağmen Rusâfî duygulu bir şairdir. Engin bir hayal gücüne sahiptir; üslubu ve ifadeleri

³⁰ İlyyâ el-Hâvî, II, a.g.e., 106, 107.

kolaydır. Şiirinde anlaşılma gibi bir problem yoktur. Sanatında işçilik yapmaz. Şiirsel özellikleri bildiği için şiirde uygun kelime ve kalıpları seçmede aşırı duygusaldır. Bununla birlikte genellikle tabi ve insani özelliklerden görünemi gizli olana tercih eder.³¹

Emîn er-Reyhânî'nin de ifade ettiği gibi Rusâfî'nin şiirleri açık ve anlaşılır ifadelerle yazılmıştır. O, şiirlerinde daha önce işlenmeyen pek çok konuya yer vermiştir. Mesela şiirlerinde kadın konusuna özel bir yer ayırır. Rusâfî, Arap kadınının geri kalmış olması problemi karşısında İslâm'ı savunur. Kadın-erkek eşitliğini, kadının eğitim görmesini, eş seçimi hususunda özgür olmasını destekler. Kadın özgür olmadığı takdirde Doğu toplumunun gelişemeyeceği görüşündedir.³² On bir bölümden oluşan divanındaki bölümlerden birisi kadının konusuna hasredilmiş olup *en-Nisâ'iyât* adını taşımaktadır.³³

Rusâfî'nin kadınları ve problemlerini konu edinen ve bu problemlere çözüm yolları öneren şiirlerinde vurguladığı en önemli husus kadının baskı altında tutulduğu ve eğitilmediği için Doğu toplumunun geri kalmasıdır. Bunun çözümünü de kadının öğrenim görmesi ve dinin ve toplumun baskısında kurtulmasında görür. Kadının evlilik ve boşanma gibi konularda haksızlığa uğradığını düşünen Rusâfî -şiirleri aracılığıyla- bu husustaki dine ve geleneklere dayalı hatalı uygulamaları eleştirerek bunları yanlış bulduğunu dile getirir.

a-Kadının Boşanmasıyla İlgili Problemler

Rusâfî, şiirlerinde kadınların evlenme ve boşanma konusundaki mağduriyetlerine değinmektedir. Bu hususta dinin hükümlerinin çarpıtıldığını ve kadınlara haksızlık yapıldığını düşünmektedir. *el-Mutallaka* (Boşanmış Kadın) başlıklı şiirinde kadının boşanmasıyla ilgili haksızlıklardan söz etmektedir.³⁴

Mutallaka başlıklı şiirine önce boşanan kadını tasvir ederek başlar:

Gün batımı kucakladı güneş gibi gözüken genç bir kadını

Solgunluk onun güzelliğini bozdu

31 Bkz. Emin er-Reyhani, Irak'ın Kalbi, Çeviren: Muammer Sarıkaya, İstanbul, 2006, 265.

32 *el-Mensû'atu'l-'Arabîyye*, 859.

33 *el-Fâhûrî*, a.g.e., 488.

34 İlyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 129.

O genç kadın ahlaksızlıktan uzak

Oldukça utangaç ve kocasına düşkün bir kadın

Şair, kadının masumluğunu ve suçsuzluğunu öne çıkarma çabası içindedir. Ayrıca kadınlardan yana olduğunu, onları desteklediğini de hissettirmektedir. Şiirin ilerleyen dizelerinde boşanma konusuna geçer.³⁵

Onu boşamak üzere yemin etti kocası

Halbuki bu hata ve günah olan bir yemindi

Bilmeden üç kez boşadı onu

Kızgın kocalar böyle cahillik eder

Kesin olarak boşandığına hükmetti ferva verenler

Ve onların başına belayı sardılar

Kadın kocasından ayrıldı ama bir ahlaksızlık yapmamıştı

Ve verilecek, ayıplanacak bir şey de yapmamıştı

Kalpleri ürperten bir sesle ağlayarak seslendi (kocasına)

Ey Necib, neden ayrıldın benden

Sana karşı bir kusur mu işledim

Bana çok kaba, nefret eden bir tavır gösterdin

Bana hatamı açıkla -canım feda olsun-

Ondan sonra af dileyim ben

Allah adına benimle anlaşmıştın

Geçimsizlik dışında benden ayrılmamak üzere

Eğer benden ayrılır ve uzaklaşırsan

Hiç dinmeyecek kalbimin çarpıntıları

35 İlyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 130-131.

Kadının ruh halini ve duygularını yansıttıktan sonra benzetmeye dayalı bir sahne çizer ve boşanan kadının kaybettiği aile bağına üzüntüsünü dile getirir.³⁶

Bir çayırda otlamakta dişi bir ceylan

Ardında da otlamakta yavrusu

Anne boynunu çevirince kaçırdı yavrusunu kurt iki dişi arasında

Yavrusuna olan yürek yangınından öyle bir yaralandı ki

Ona fayda verecek bir doktor da yok

Toprağı kokluyor ve (yavrusunun) kokusunu arıyor

Feryat ediyor bağırıp çağırıyor anne ceylan

Koşuyor çölde herhangi bir yöne doğru

Ve geri dönüyor yavrusunu kaybettiği yere

Daha sonra boşanan kocayı konuşturarak onun da durumdan ne kadar pişman olduğunu ve bu boşanmayı istemeden gerçekleştirdiğini ifade etmektedir.³⁷

Utanarak kafasını salladı, gözlerini yumdu

Gözyaşları dökülürken şöyle konuştu:

Necibe vazgeç benden

Bana pişmanlık alevi ceza olarak yeter

Allah'a yemin olsun ki senden ayrılmak benim seçimim değil

Ama aksilikler ortaya çıktı

Senin sevgin gönlümden hiç çıkmayacak

Senden ayrı bir hayat güzel geçmeyecek

Senin aşkını silemem aklımdan, nasıl silerim ki

³⁶ İlyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 132.

³⁷ İlyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 133.

İçimde depreşen bir ruh gibi bu aşk

Şairin yukarıdaki ifadesine göre erkek te bu boşanmadan dolayı son derece muzdarip ve üzgündür. Ama sadece zorunlu olduğu için boşanmaya razı olmuştur. Şiirin sonuna doğru Rusâfî, artık boşanmanın dini yönünü de söz konusu ederek bu hususta farklı düşünen İbnu'l Kayyım'ı övmektedir.³⁸

Boşanma başına gelen karı-kocaya de ki

Dinde buna bir zorunluluk yoktur

Halbuki siz dinde o kadar aşırı gittiniz ki

Kötülik bazısını sıkı

Allah kolaylık istiyor

Siz ise çeşit çeşit zorluklar çıkardınız

Evlilik bağı o kadar inceldi ki

Neredeyse üflendiğinde eriyecek

Sanki o bir örümcek ağı gibi

Aşırı sıcakta teri çeken bir şey gibi

Ağızdan çıkan tükürük sanki onu parçalıyor

Sanki meltem onu kesip koparacak gibi

Fakihler İbnu'l-Kayyım'ı fedâ ettiler

Halbuki o fakihleri doğruya çağırıyordu

Onun İ'lâm adlı eserinde insanlar için bir feraset vardır

O, şüpheli şeylere engel olan (fikirler) içermektedir

O, eserinde ilmi metotlara yöneldi

Hocası İbn Teymiye o yola yöneltmişti onu

Allah'ın dininin hükmünü beyan etti

Ancak dinde aşırı gidenler onu anlamadı

³⁸ İlyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 134-135.

b-Kadının Evlilikle İlgili Yaşadığı Problemler

Şair, “*Bizde Evlilik Hürriyeti*” başlıklı şiirinde ise Doğu toplumundaki kadının eş seçimi hususunda yaşadığı sorunları dile getirmektedir:³⁹

Cehaletlerinden dolayı sana zulmettiler

Seni yaşlı biriyle evliliğe zorlayarak

Eğer sen bunu reddedersen bunda bir utanç yoktur

Yelin telaşa kapılsa ve kızsız da

Bir genç kız evlilikte hürdür

Hür bir kişi de tereddüt içinde yaşama karşı koyar

Bir genç kızın kalbi çok değerlidir

Parayla satın alınamayacak kadar, ancak o sevgi ile kazanılır

Bir mal gibi satılır kadınların gönülleri

Henüz çocuk yaşta iken

Evlilikte yaşadığı dönemde geçerli olan geleneklere karşı çıkan Rusâfî, ancak kadınla erkek arasında sevgi bağı olduğunda evliliğin gerçekleşmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu konuda şöyle der:⁴⁰

Evlilik sevgidir

Sevgisiz gerçekleşirse eğer bıkkınlık verir

Güzel bir kadının sevgisi mihridir

Onun sevgisiyle evlilik güzelleşir

Müslüman Kadın başlıklı şiirinde müslüman kadınların merhamete layık olduklarından ve kadınların yaşadıkları birtakım sıkıntılardan ve mağduriyetlerden bahsetmektedir. Şiire şöyle başlar:⁴¹

İnsanlar arasında zulme uğrayan görmedim

³⁹ İlyyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 136.

⁴⁰ İlyyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 137.

⁴¹ İlyyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 139.

Merhamete müslüman bir kadından daha layık birini de

Daha sonra kadınların eğitim açısından ve miras bakımından mağdur edildiklerini zikreder. Ardından şiirin ortalarına doğru eşini kaybeden fakir bir kadının sıkıntılarını anlatır:⁴²

Nice genç kadın var ki eşini kaybetmiş

İkiz çocuk doğurduktan sonra

Geçim imkanları kesilmiş

Ve fakirliğe teslim olmuş

Şiirin sonuna doğru yine kadına merhameti öğütleyen şair İslam'ın kadına yaklaşımının gerektiği gibi anlaşılamadığına işaret eder:⁴³

İşte bu kadınınızın hali

Yemin olsun ki bu üzücü bir durum

Halbuki ey milletim

Böyle enretmiyor İslam müslüman kadınla ilgili olarak

Sizin içinde kadınlarla merhamet eden var mı

O halde kadınlar insanların merhamete en layık olanı

Dini konulardaki fikirlerini de şiirlerinde zaman zaman yansıtmaktadır. Dinle ilgili fikirlerini ifade ederken kadınların konumuna da değinmeden geçemez:⁴⁴

Eğer şeriatlerde esnek olmamak tehlikeli olmasaydı

Şeriatler zamanın değişmesiyle değişirdi

Eğer dinin amacı dünya saadeti olmasaydı

Küfür iman gibi olurdu

Takva sahibi bir insan dininde samimi olsaydı

⁴² İlyyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 141.

⁴³ İlyyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 139-142

⁴⁴ İlyyâ el-Hâvî, a.g.e., I, 120-124; Erişim adresi: http://poetsgate.com/poem_6503.html. Erişim tarihi: 27-04-2009.

Cennet hurilerine istekli olmazdı
Cehennem ateşinden korkmadığı takdirde isyanda ısrar edecek bir kişinin
Takvasında hayır yoktur
Eğer erkeklerin ahlakı güzel olsaydı
Kadınların örtüsü açılmış olurdu
Ben erkeklerin kadınlar üzerinde
Büyük bir üstünlüğü olduğunu düşünlerden değilim
Fakat günler birbirini kovaladı?
Ve derken erkekler kadınları küçümser hale geldiler

c-Kadının Eğitimi Problemi

Gelenekler zorlayıcıdır (baskıcıdır, karşı konulmaz) başlıklı şiirinde toplumun kadınlarla ilgili öngördüğü yaşantıyı eleştirmektedir. O, geleneklerin de etkisiyle kadının cehalet ve eğitimsizlik gibi kendini geriletken ve gelişimine engel olan bir yaşantıya mecbur bırakıldığını dile getirir:⁴⁵

Cehalet örümceği insanların beynine
Hurafelerden nice ağlar ördü
Geleneklere göre haram kılıp
Geleneklere göre helal kıldılar
Hatta kadınlar iffetli olsalar bile
İlmi onlardan kısıtladılar
Utanc korkusuyla onları örtüler
Keşke kadınların cehaletinden utanıp korksalar

⁴⁵ İlyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 189.

Kadınlarla ilgili sorunların çözümünü kadını eğitmekle ve kadın erkek eşitliğinde olduğu görüşün vurgular:⁴⁶

Doğu insanı kızları eğitip
Terbiye ettiğinde yücelir
Ve kadına baskı uygulamaksızın hakkını verdiğinde
Ve onu okutup eğittiğinde
Doğu toplumu kalkınamaz
Ancak kadınlar erkeklere (seviyece) yaklaşamadıkça
Doğu toplumundaki erkeklerin ilerlediğini iddia edersen
Kadınlardaki gerilik bunu yalanlar

Kadınların eğitiminin çok önemli olduğunu vurgulayan Rusâfî *Eğitim ve Anneler* başlıklı şiirinde bu hususta şunları söyler:⁴⁷

Mahlukat için (daha iyi) bir yer görmedim
Ana kucacı gibi terbiye eden
Ana kucacı bir okuldur
Çocukları eğitmekle yücelen
Bir çocuğun ahlakı
Onu doğuran anneyle ölçülür
Yüce meziyetlere sahip olan bir evlat
Düşük özelliklere sahip olan gibi olmaz
Sevgi ile yetişen biri de
Boşlukta yetişen biri gibi olmaz
Aşağıdaki dizelerde kadının yetişmesinin çocukların mükemmel
*yetişmesindeki katkısına işaret eder:*⁴⁸

⁴⁶ İlyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 138-139.

⁴⁷ İlyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 144.

⁴⁸ İlyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 144.

Senin kalbinin çarpışları dersten başka bir şey değildir

Üstün davranışları telkin için ilk ders karakter eğitimidir

Bu senin görevin ey genç kadın

Cahil annelerin kucağında yetiştiklerinde

Çocuklardan nasıl mükemmellik umarız

Onları yetersiz anneler emzirdiğinde

*Şiirin ilerleyen dizelerinde Hz. Peygamberin eşi Hz. Aişe'ye seslenerek kadınların geri bırakılmasından dolayı şikayette bulunur:*⁴⁹

Ey müminlerin annesi, sana şikayet ediyoruz

Mümin kadınların cehaleti musibetini

Senden sonra adetleri din edindik

Müslüman erkekler müslüman kadınları mutsuz etti

Daha sonra kadını bir birey olarak değil, adeta eşya gibi gören düşünceye itirazını ortaya koyar ve ardından İslâm'ı kaynak göstererek kadının cahil bırakılmasına karşı çıkar. Bu konuda İslâm tarihinden örnek vererek şöyle der:⁵⁰

Onları hüsranlı bir yola soktular

Onları hayat yolundan kopardılar

Öyle ki onları evden çıkarmadılar

Onu ev eşyası mesabesinde gördüler

Onları sinekten daha zavıf saydılar

Dediler ki İslâm

Erkeklerin kadınlara üstünlüğünü öngörüyor

Dediler ki ilmin anlamı öyle bir şey ki

Onunla güzel kadınların gönlü daralır

Dediler ki cahiller daha iffetlidir

Okumuş kadınlardan

Daha sonra Rusafî İslâm'ın ilme verdiği önemden söz etmektedir:

İslâm'da ilim farz değil mi?

Erkeğine ve kadınına

Hz. Aişe ilimde bir denizdi

Soranların problemini çözerdi

Peygamber ona en yücesini öğretti

O bilgili kadınların en değerlilerindendir

Eskiden kadınlarımız

Savaşa gidenlerle giderdi

Düşmana karşı bir yardımcı idiler

(Yaralıların) Kanayan yaralarını sararlardı

Onların niceleleri esir alındı ve

Aşağılık azabı tattı düşman esaretinde

Biz bugün geçmişimize dönüp baksak

Ne zararı olur?

Onlar doğru bir yolda gidiyorlardı

Biz ise dağınık ve ayrılmış durumdayız

Namus olarak gördük genç kızların cehaletini

Sanki cehalet genç kızları koruyacak bir kaleymiş gibi

Bir suçu olmaksızın eşlerimizi küçümsedik

Onlara türlü eziyetler ettik

⁴⁹ İlyâ'el-Hâvî, a.g.e., II, 144-145.

⁵⁰ İlyâ'el-Hâvî, a.g.e., II, 145-147.

Şair, kadın problemlerinin çözümünü öncelikle erkeğin eğitilmesi şartına bağlamaktadır.⁵¹

Erkeklerin eğitimi en önemli şarttır

Kadınları eğitmek için

Sonuç

Ma'rûf er-Rusâfî, geleneklere karşı çıkan, Doğu toplumundaki kadın problemleri üzerinde düşünen ve çözüm üretmeye çalışan, şiirde ele aldığı temalar bakımından yenilikçi bir şairdir. Şiirleri anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. O, Doğu toplumundaki kadın problemlerinin kaynağını çoğunlukla kadının baskı altında tutulmasına, bunun sonucunda haksızlıklara maruz kalmasına ve eğitimsizliğine bağlamaktadır. Bu hususta öğördüğü yegane çözüm kadının eğitilmesidir. O'na göre kadının eğitilmesi ile birlikte kadın hakları açısından bir gelişme sağlanacak ve dini yanlış algılayanlar tarafından kadına baskı ve haksızlık yapılması engellenecektir. Yaşadığı dönem ve toplumla günümüzde kadının konumu kıyaslandığında er-Rusafî'nin özellikle Arap toplumunu göz önüne alarak problem tespiti yaptığı ve şikayet ettiği hususların bir kısmının çözümünün tam olarak hayata yansımadağı ve birtakım soru işaretleri ile halen sorgulanan konular olduğu da vurgulanması gereken bir gerçektir.

⁵¹ İlyâ el-Hâvî, a.g.e., II, 148.